

לשאלת יחסו של הרב קוק לשחיטה התימנית ולשו"בים תימנים

הרב נריה גוטל

ללמדך שכל מי שמברר מקחו של הצדיק,
כאילו מקיים עשרת הדברות
[בראשית רבה, חיי שרה, פרשה נ"ח]

— א —

מן המפורסמות הוא שהגאון הרב יוסף קאפח זצ"ל לא נימנה על החנפים, גם לא על ה"תמימים". איש אמת היה, פיו וליבו ואף קולמוסו היו שווים, כל ימי חייו. נפשו הייתה רחוקה מהערצה עיוורת, ועטו היה חסכני בשבחים, להוציא חריגים. ומן החריגים — בולטים שבהם היו: הרמב"ם, מן "הראשונים"; סבו, מן "המשפחתיים"; והראי"ה קוק, מן "האחרונים". תוהה אני אפוא, אם הרב קאפח זיכה רבים מגדולי ישראל, להוציא הרמב"ם וסבו, בתיאור מעין זה:

גאון ישראל, מלאך אלהים, נשיא ארץ ישראל וישראל כולו עד ימינו אנו, כמוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל... כל אשר נתרחקו הדורות, הרי הוד זהרו של מרן הראי"ה זוהר יותר ויותר. אם משום שהיינו קרובים אל אלומת האור הבהיר לא הרגשנו את עוצמת זהרו, ואפשר משום מנהיגי הדורות נתמעטו וקומתם נתגמדה, ואפשר שגם שני הדברים יחד טובים.¹

1. "הסכמת" הרב קאפח זצ"ל לספר "אורות המקדש", בית אל (חש"ד).

זו הייתה דעתו המעריצה של הרב קאפח על "רבנו הראי"ה".
 כל שהכיר את הרב קאפח עצמו, כמו גם כל המכיר את כתביו, יודע עד כמה דבריו לא נכתבו כהערצה עיוורת, כתמימות שאינה ביקורתית, שכן כאמור, הנהגה שכזו לא רק שהייתה מנוגדת בתכלית לדרכו בעולמו, היא גם הייתה מנוגדת לביוגרפיה שלו כל ימי חייו. ואולם דווקא מידת האמת שפיעמה בו, היא שהביאה אותו לומר את שאמר על הראי"ה.²
 דברי ההערצה על הראי"ה נכתבו, על אף שהרב קאפח לא הכיר אישית את הראי"ה, שכן עלה ארצה אחר מותו של הכהן הגדול מאחיו. הדברים התבססו אפוא הן על היכרותו את הרב מכתלי בית מדרשו, ישיבת מרכז הרב, בה למד אחר עלייתו ארצה והגעתו לירושלים; הן על הכרתו, והכרת סבו, עוד בתימן, את פועלו של הרב; והן — ואולי יותר מכל — מפני כתביו של הראי"ה, שהם שהביאוהו להכירו לפני ולפנים; ומי לך כרב קאפח שאכן ידע גם ידע 'לקרוא' כתבים ולעמוד על עומקם. ומכלל ההכרה באה ההוקרה.
 שורת הדין מצדיקה אפוא עיסוק, בקובץ המוקדש לזכרו, בשני תחומים שהיו חביבים עליו עד לאחת: תולדות בני תימן ותורתם מזה והערצת הראי"ה מזה, ובפרט כאשר מדובר בדחייתו של כתב פלסתר מחפיר ומוטעה, הכרוך ביחסו של הראי"ה לתימנים. כאמון ומומחה למשנת הרמב"ם, ודאי הדהדו באזניו תדיר דברי הרמב"ם, בהלכות תלמוד-תורה (ו, יא):

"עוון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים... לא חרבה ירושלים עד שביזו בה תלמידי חכמים... וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא."³

— ב —

ניתוח מוסכמות בכלל, דימויים ומעשים של גדולי אומה בפרט, הרי הם מן התופעות הרווחות, השגרתיות, מעשה יום ביומו של העת המודרנית, עידן ה'פוסט' והדה-קונסטרוקציה. לראי"ה קוק זצ"ל קורה הדבר לא פחות מלאחרים, יהיו שיאמרו כי אף יותר, ודווקא משום חשיבותו

2. וראה גם את שאמר הרב קאפח על שניים ש"המשיכו" את הראי"ה ועמדו לימים בראשות ישיבת "מרכז הרב": באסופת מאמריו, כתבים, ירושלים תשמ"ט, א, עמ' 79-83, הובאו דברי הספדו על "מורנו ורבנו הגאון הרב צ"י הכהן קוק זצ"ל", בן "הרב זצ"ל", "שגם אני חייב בכבודו, כי הרבה תורה שמעתי מפיו". בהספדו שם הדגיש את ההיבט המידותי וביטא את היות הרצי"ה "ברא כרעה דאבוה", אשר הייתה לו "אמונה שלמה בצדקת דרכו של אביו הרב זצ"ל עד לאחת" [וראה לו שם בסוף המאמר, דבר "מופת" שסיפר עליו (!)]; כן ראה בקובץ "מספר תמרורים", ירושלים תשנ"ו, עמ' קמה-קמז, את דברי ההספד שנשא הרב קאפח בהיכל ישיבת "מרכז הרב", על הגר"ש ישראלי זצ"ל, עמיתו בכיה"ד הגדול, ואף שם התמקד בשבחן של מידות ומעלתן בכלל ומידת האמת בפרט.

3. וראה "שבחי הראי"ה", ירושלים תשל"ט, עמ' סז-סט, על הקפדתו של הראי"ה במניעת בויונו של חכם; וראה בהערות הרצי"ה קוק ל"עזרת כהן", עמ' תכו-תכז; ובשיחות הרצי"ה קוק, מהדורת ר"ש אבינר, בראשית, ירושלים תשנ"ג, עמ' 185-186.

ומעמדו. כך גם בשאלת יחסו לתימנים. את שברור לכל רואה נכוחה על יחסו החיובי, המעורר, המחשיב ומעריך, יש טרוטי עיניים המבקשים לנתן.

במאמר בוטה וחרף, אשר התפרסם בביטאון "אפיקים" (גיליון קיז-קית, אדר ב' תש"ס, עמ' 40-41), תחת הכותרת "הרב קוק ושחיטת התימנים" (!), גימדה ד"ר בת ציון עראקי-קלורמן [להלן: עראקי-קלורמן] את חיבתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל לעדה התימנית, עד שעשתה אותה מלאכותית לחלוטין, ולא נחה עליה דעתה עד שהפכה אותו מאוהבם לאויבם.⁴ להתכחש לביטויי האהבה וההערכה, וגם התמיכה והסיוע, לא יכלה עראקי-קלורמן,⁵ לכן המעיטה בערכם מזה והעצימה את התנגדותו לאחדים ממעשיהם מזה. ואולם עראקי-קלורמן עשתה תורתה פלסטר, ומידת "היסטוריונים חדשים" שדבקה בה — ואולי גם "נגיעה" אישית, שנרמוז עליה להלן — העבירו אותה על דעתה עד ששגתה ולא פיענחה כדבעי סוגיה זו, השתלשלותה ונימוקיה.

ועוד טרם ניגע בגופם של דברים נקדים ונאמר: הנחת יסוד נקוטה בידינו, קר מנחה המוביל אותנו להלן, גורס, שמחלוקת, גם אם יש לה פן מעשי, ואפילו אם השלכת הכרעה כאחד הצדדים משמעה נזק כזה או אחר לצד השני, כל זה אינו מבטא בהכרח גזענות, אינו נובע בהכרח משנאה, ואינו בהכרח חושף מניעים אישיים. תפיסה שכזו, התולה הכרעה במניעים זרים, זרה לעולמה של פסיקה שיפוטית בכלל, עולמה של הלכה על אחת כמה וכמה, שכן זו מכירה אמנם בחולשה אנושית אך מכירה גם ביכולתם של חכמים לחלוק זה על זה "לשם שמים". העובדה שקיימות מחלוקות "שלא לשם שמים", ואפילו בין חכמים, אין בה כדי לומר, חלילה, שכל מחלוקות חכמים הן שלא לשם שמים. אדרבה, ה"חזון איש" אף גורס כהנחה קבועה, כי חזקה על גדולי עולם שוודאי לא מניע אישי הביא למסקנתם:

חובת התלמיד להאמין כי אין נגיעה בעולם בעלת כח להטות לב חכם לעות משפט... וכן היא אמנות המון ישרים המתאבקים בעפר רגלי חכמים. אך היצר חתר חתירה תחת כסא הנאמן, לצודד נפשות הנוטות להתחכמות... אינם יודעים כי לפי הנחה הזאת מתייתם כל הדור, ואין שופט בארץ, ונתבטלה סנהדריה של הארץ... וזה לא יבצר מכל מי שאינו שבע רצון מהוראת החכם... דור ששופט את שופטיו... ובכל מקרה רב הערך מתלחשים המתחכמים על נגיעה פלונית שהטתה לב החכם ולפעמים המובהק שברור... וכל אוריה של העיר, ולפעמים אוריה של כל הארץ, מתמלאה שוט לשון, קטטות ומריבות, ללא אמונה בחכמים גברו בארץ.⁶

ועל אף שעראקי-קלורמן חשדה "מובהק שברור" במניעים אישיים, עדתיים ומפלים, ואם כן ניתן היה להסתפק בהעמדתה אל מול דברי החזון"א ששלל חשד כזה על הסף, אף-על-פי-כן אנו

4. השווה מצודת דוד לזכריה יד, יג; שאלת יעב"ץ ב, נו.

5. וראה בספרי "מכותבי ראה", ירושלים תש"ס, עמ' סח, עד-עה, צ [וראה אף ב"אפיקים" גופו (!), גיליון צה-צו (תשרי תשנ"א), עמ' 65-66, מדבריו של פרופ' י' רצהבי].

6. חזון איש, אמונה ובטחון, פרק ג, אות ל; ראה גם בקובץ איגרותיו, ב, קס.

לא נהלך בנתיב שלול זה, אלא נפרוך דבריה "לשיטתה". לא נהלך בנתיב זה, ולא משום שאינו נכון, אלא בחינת "דע מה שתשיב", על מגת שהדברים יתקבלו על דעתו, מוחו וגם ליבו, של כל החותר לידע אמת.

— ג —

ולאחר כל אקדמות מילין זו — במאי עסקינן?
עראקי-קלורמן כותבת:

מקובל לתאר את הרב קוק כמי ש'חיבב' את התימנים, העריך את עולמם הרוחני והדתי, ועמד לצדם בכל עת. אולם הכרוז שפרסם הרב קוק בשנת 1923, שפסל את כשרות השחיטה והניקור של התימנים, מעלה סימן שאלה לגבי קביעה גורפת זו.

על איזה כרוז מדובר? — בכרוז הנושא את התאריך כ"ו בטבת תרפ"ג, קורא ומוזהיר הרב קוק את "קהל הקדוש אחינו האשכנזים בראשון לציון", כדלהלן:

דבר הניקור והשחיטה של התימנים, שאסור לאחינו האשכנזים לסמוך עליהם... אסור לנו לעזוב את הוראות רבותינו ואבותינו גאוני-עולם בענייני השחיטה והניקור, שאנו מתנהגים בהם דור אחר דור, להחליף אותם בהוראות ומנהגים אחרים... חזקו ואמצו להחזיק במעוז השחיטה והבדיקה המקובלת לנו מעולם של בני עדתנו האשכנזים...

עראקי-קלורמן מעניקה לכרוז פרשנות מגמתית ומעוותת בעליל, המבוססת במידה לא מבוטלת על רקע הנשמע לכאורה — מוכרחים לומר — אישי למדי. אישי, שכן עיקר הפרשה ממוקד בשני שוחטים, שאחד מהם — כמה מפתיע — שמו כשמה של הכותבת: הרב שלום בן פנחס עראקי (!). 'יתירה מזאת, כפי שמתואר באותו מאמר (הערה 5), הרקע אותו היא מתארת נסמך במידה רבה על ראיונות שנעשו עם בניו, מ' עראקי (!) וא' עראקי (!), אשר שמם מעיד כי, ככל הנראה, גם הם קרובי משפחתה של הכותבת. ועדיין, בכך בלבד אין די כדי לשלול את התיאור, שכן גם קרובי משפחה עשויים לעיתים למסור דיווח אמין ואותנטי. לפיכך עלינו לבחון את פרשה, בהתעלם מעניינה האישי של הכותבת, ולגופם של דברים.

ובכן, השחיטה המדוברת התנהלה בראשון לציון בשנות העשרים והשלושים, והיא לוותה במאבקים לא מעטים. השוחטים, הרב שלום הנ"ל והרב טביב בן אברהם, הועמדו לבחינה הלכתית, בה — כך הם מוסרים, ואין כל סיבה לפקפק בעדותם — כנראה מאוד הצליחו. למרות זאת הוציא הרב קוק את הכרוז הנ"ל, האוסר על הקהילה האשכנזית לקנות משחיטתם. עראקי-קלורמן מספרת על פי אותו תיעוד, וגם בכך אין סיבה לפקפק, שהשו"בים התימנים נדהמו ונעלבו "כאשר פרסם קוק [כך!] את הכרוז".

"כיצד נסביר את הכרוז של הרב קוק" שואלת עראקי-קלורמן, ומשיבה בפשטות: תחרות כלכלית. "הבשר שמכרו התחרה בהצלחה באטליו האשכנזי היחיד ואילץ אותו להיסגר".

השוחט האשכנזי, זינגר, פנה אפוא לרבנות, ו"פנייתו היא שהניבה את הכרוז של קוק [כך!]. ההשתדלות מצד אישיות דתית אשכנזית — שמניעיה, כפי שהוסבר למעלה, לא היו דתיים בלבד — הם שהניעו את הרב האשכנזי הראשי לפרסם ברבים כרוז האוסר על אשכנזים את שחיטת התימנים בראשון לציון, וכתוצאה מכך להכות את הקצבים התימניים ולפגוע בשוחטים ובמגקרים שלהם".

נטכם אפוא בקצרה את הנחותיה וקביעותיה של עראקי-קלורמן:

— קריאת הרב קוק לאשכנזים להימנע מבשר שנשחט על ידי התימנים, נעשתה על רקע מניעים לא-הלכתיים;

— המניעים הלא-הלכתיים אינם אלא תחרותיים-כלכליים;

— המניע להפליית הרב קוק את התימנים לרעה ביחס לאשכנזים, הינם עדתיים. "הרב האשכנזי הראשי" אוסר על "אשכנזים" אכילת בשר הנשחט על ידי שו"בים "תימנים", ומכה את "הקצבים התימניים" בכיסם. [קשה להימנע מהערה כי אמירה כזו הטוענת להכאה דתית דרך הכיס, לולא הייתה נאמרת על ידי "שמית", הייתה ודאי מחשידה את כותבה באנטישמיות].

סוף דבר: הרב קוק, הגוזען העדתי, מעדיף לטובה את בני עדתו על בני עדה אחרת.

— ד —

ככלל, לוגית ומתודולוגית, הנחות אלה צריכות להיבחן באופן דקדקני באחת משתי דרכים, ובהתאם לכך הן אכן יוכיחו את קריסתה ואת הפרכתה של כל התיאוריה החמורה: ראשית, בדרך השוואתית — השוואת הוראותיו של הרב קוק, בהקשר דומה ובמקרים מקבילים. שנית, בדרך עיונית — בחינת מקומם ותוקפם ההלכתי של מסורות ומנהגים בסוגיות שחיטה ובדיקה, והתייחסות עדה אחת למנהגי זולתה.

בהקשר זה נפתח ונאמר ששחיטה הייתה, בהרבה מקהילות ישראל, מוקד למאבקים, גם כלכליים וגם הלכתיים. מכאן שכלל אין זה מפתיע שגם הרב קוק, כרבה של יפו והמושבות, כרבה של ירושלים וכרב הראשי לארץ-ישראל, מעורב פעמים הרבה בסוגיות שחיטה. ככל רב בזמנו ובמקומו, גם הוא עוסק לא פעם ולא פעמיים בעשיית מחיצות בין שחיטה ובין שחיטה, וכמותם, שלמרבה הפלא, לא תמיד, ולא כולם, עושים זאת ממניעים אישיים, כיתתיים וצרים, כך גם הוא. בהתאם לכך, כל בר-בי-רב-דחד-יומא אמור לדעת כי העובדה שרב כלשהו, ואפילו יהא זה הרב קוק, פוסל שוחט, ודאי אינה מלמדת בהכרח שהוא עושה זאת על רקע כלכלי; ולאידך גיסא, העובדה שרב, ואפילו יהא זה הרב קוק, דווקא כן מתיר להמשיך להעסיק שוחט, גם זה אינו נעשה בהכרח על רקע כלכלי. קביעה אחרת, כל עוד אף לא בדל ראייה ממשית לצידה, אינה אלא דמגוגיה צרופה.

ובאשר לרב קוק, אדרבה, נבחן בדקדקנות את מעשיו ואת אמירותיו, בהקשר זה ובהקשרים קרובים. ועל אף שרוב התיעוד שלהלן יוצג לנוחות העיון, על פי סדר כרונולוגי, אקדים אחת מן האיגרות משום נחיצותה:

באיגרת הנמצאת בארכיון "בית הרב" שבירושלים,⁷ ותאריכה כ"א בשבט תרפ"ט, פונה הרב קוק, כרבה הראשי של ארץ-ישראל, לרבנים הראשיים של תל-אביב יפו והמחוז, הרב ש"ה אהרונסון והרב בצמ"ח עוזיאל, וכותב להם כדלהלן:

מצאתי לי חובה לבקש מכתר"ה להגן על מצב הרב חרל"פ בראש"ל ממרידתו של השו"ב פבזנר נגדו, שהיא בניגוד להחלטת כ"ג שי', שהשו"ב הוא תחת פקודת הרב, ובכלל זה הוא פשוט שצריך להביא כל שאלה שמזדמנת לידו לפני הרב דמתא, וכעת נודע שנסע לרחובות בהזדמנות של שאלת הריאה אצל הרב שטיינמן משם, שהתנצל לפני במכתב שלא ידע שהשאלה היא מראש"ל באשר הובאה אצלו ע"י השו"ב המקומי שם... חושב אני שהשו"ב פבזנר ראוי לגערה מצד כתר"ה על הנהגתו זו ואזהרה חמורה באיום הראוי שדבר כזה לא ישונה...

האיגרת דנה אפוא בשו"ב אשכנזי, פבזנר, המורד בהוראות הרב המקומי, ונוזק בשאלותיו להוראות זולתו. מצב זה הוא כמובן בלתי נסבל מכל בחינה הלכתית, והרב קוק, שנוזק להגנת הרב המקומי, רותם לעזרתו גם את רבני תל-אביב. לענייננו, אנו רואים בעליל כי העובדה שמדובר היה בשו"ב אשכנזי לא העלתה ולא הורידה בעיניו של הרב קוק ולא כלום. שו"ב "מורד" הוא שו"ב "מורד", ויש לנקוט נגדו באמצעים משמעותיים משמעותיים, וסמי כל הפלייה מהכא.

דברים אלה משתלבים עם איגרת נוספת הנמצאת באותו ארכיון,^{א7} גם היא מאותו חודש טבת תרפ"ט, וממנה אנו למדים שרבנות "מחוז יפו ותל-אביב" מודיעה לרב זבולון חרל"פ, "רב במושבה ראשון לציון", כי לעומת "השו"ב של מושבת ראש"ל צ" שבאו ונבדקו, הם וסכיניהם, על ידם, הרי "השו"ב של התימנים לא התייצבו לפנינו עד היום". על האיגרת חתום לא אחר מאשר הרב בצמ"ח עוזיאל, שכידוע לא היה אשכנזי אלא ספרדי. ומאחר שדומה שהרב עוזיאל אינו חשוד בהפליית תימנים, אפילו בעיניה של עראקי-קלורמן, על כרחך עליך לומר ששו"בים תימנים סירבו להישמע גם להוראותיו-הוא, וגם הוא ככל סמכות רבנית, ראה זאת כמובן בחומרה.

איגרת זו מדברת בעד עצמה, אך אם נחבר את שתי האיגרות, שתיהן כאמור מאותו חודש, נימצא למדים דבר נוסף. נוכחים אנו לדעת ששו"ב אשכנזי מזה ושו"בים תימנים מזה אינם נשמעים להוראות רבניות. זה ואלה עושים זאת באותו פרק זמן, זה ואלה פורקים עולו של הרב חרל"פ, ועד כמה שהדבר יפתיע את עראקי-קלורמן, כולם "מטופלים" באופן דומה, הן על ידי רב אשכנזי — הרב קוק, והן על ידי רב ספרדי — הרב עוזיאל (!). הלוה ייקרא הפלייה?! באשר לרב קוק עצמו, משתי איגרות נוספות הנמצאות בארכיון 'בית הרב',⁸ שתיהן מחודש אדר תר"ע, אנו למדים שבתקופת כהונתו כרבה של יפו, הרב אישר לשני שוחטים תימנים,

7. מספרה: אי 213, להלן נספח ג.

א7. ומספרה: בי 55.

8. מספרן: או 213-214, להלן נספחים א-ב.

"שהם בקיאים בשו"ב... לשחוט לצורך חבריהם ולעצמם". הוא עצמו, כך הבהיר לא ראה בכך כל מניעה, ובלבד שהדבר יהא מקובל על "הועד הנכבד ברחובות". דא עקא, ועד המושבה כן התרעם על כך, מנימוקים קהילתיים, ואף ביטא תרעומתו במחאה כלפי הרב. הרב השיב להם, שמלכתחילה הותנתה הרשאתו הדתית בהסכמה קהילתית של ה'ועד', עימו ודאי צריכים דברים מעין אלה להיות מתואמים, "לתיקון המושבה" באופן מסודר. ומכל מקום, גם בתחילה וגם לבסוף, הרב קוק לא שלל את זכותם של שו"בים וקצבים תימנים לספק בשר, ובלבד שהדבר נעשה עבור בני קהלם, כמתחייב אליבא דהלכתא. ומעתה, כל המצוי, ולו מעט, בהלכה, יודע, כי העובדה שהרב קוק לא אוסר את שחיטת התימנים, לתימנים, מעידה כמאה עדים שהוא דווקא כן סומך עליהם.

זאת ועוד; העובדה שהרב קוק נהג למעלה מעשר שנים קודם ל"פרשיית הכרוז" בדרך דומה — היתר שחיטה מזה, מוגבל לבני העדה מזה — כמו גם העובדה שהדבר נעשה בד בבד עם תמיכה נמרצת בקהילה התימנית, עידודם והערכתם, כל אלה מעידים כמאה עדים עד כמה הרב קוק כן במעשיו ועד כמה מסולפים ומגמתיים מן היסוד הביקורת והרפש שמוטחים בו. מאיגרת נוספת הנמצאת באותו ארכיון,⁸ אנו למדים כי כעשר שנים אחרי הכרוז הנ"ל, בט"ו חשון תרצ"ב, פונה הרב קוק כרבה הראשי של ארץ-ישראל, לרבה הנ"ל של ראשון לציון, הרב חיים זבולון חרל"פ, ומודיעו שהגיעו לאוזניו ריגונים "ע"ד הקלקול של השחיטה מצד השוחטים התימנים". הרב לא קובע אם הריגונים צודקים אם לאו, אלא מבקש ממנו "בכל עז, לגדר את הפירצה הזאת, ויודיע ברבים שכל זמן שאין השוחטים התימנים מראים לפניו את סכיניהם שחיטתם אסורה", ובמקביל הראי"ה עצמו יקרא לוועד המקומי לחזק את ידי הרב "כדי להסיר את המכשול". ובכן, דוק היטב: הרב קוק אינו פוסל את השחיטה התימנית. כל שהרב קוק דורש הוא שהשוחטים יראו את סכיניהם לרב המקומי, כנדרש בהלכה, ומכלל הדרישה אתה שומע שבמידה ואכן כך ינהגו, אזי אין מניעה שימשיכו בעבודתם. מאידך, מובן מאליו ואף מיותר לומר שהרב, ככל רב, לא היה יכול להרשות ששחיטה שאינה בפיקוח תמשיך ותתנהל בעיר.

בכך לא הסתיימה הפרשייה. איגרת נוספת הנמצאת אף היא באותו ארכיון,⁹ ותאריכה חודש מאוחר יותר — כ"ד כסלו תרצ"ב, משלימה פרטים חשובים. ראשית, שומעים אנו ממנה ששוב מדובר ב"ה' טביב בן אברהם וה' שלום בן פנחס", אותם שו"בים שלדעת עראקי-קלורמן עליהם נסבה הפרשייה בתרפ"ג. שנית, ודבר זה חשוב עוד יותר, למדים אנו ממנה שאפילו דעת הקהל התימני לא הייתה שלימה לחלוטין עם השו"בים. איגרת זו, עניינה פניית "ועד הכללי לעדת התימנים והספרדים בראשון לציון" אל הרב בצמ"ח עוזיאל, בבקשת הכרעה, לאור השעיית השוחטים. במהלך הדברים, הוועד מצייין במפורש כי —

88. מספרה: אכ 28.

9. מספרה: גכ 103, להלן נספח ד.

לצערנו (!)¹⁰ השו"בים הללו מסרבים להכיר בסמכותו של הרב חרל"פ "בהחלט" והם באחת שלא יראו את פניו כלל (!)... אין אנחנו יכולים בעצמנו להכיר או להצדיק לא את הפרינציפ של השו"בים ולא את הפרינציפ של המפסיקים, אבל הננו דורשים מכב'... להתערב התערבות מיידית... כדי שלא נשאר בין הפטיש והסדן, כי השו"בים מקבלים את משכורתם ומסרבים לעמוד למבחן... ואנו נמצאים בינתיים בלי בשר! ועד מתי?... או שהשו"בים הללו צודקים בסירובם ויורשה להם לשחוט לנו בשר, או שהשו"בים אינם צודקים, ועליו להחליט ולאחוז באמצעים שיפוטרו לגמרי כדין תורה, ואנו נמציא שו"בים אחרים משלנו במקומם...

הדברים אפוא ברורים ומדברים בעד עצמם. "ועד התימנים והספרדים" אינו מתייצב כאיש אחד, כחומה בצורה ובאופן נחרץ לימין השו"בים (!). מסיבות הידועות לו, הוועד אינו מכריע אם השו"בים צודקים אם לאו, והוא מותיר את הדברים להכרעת הרב עזיאל. וכל זאת, כאמור, על ידי ראשי הקהל התימני בראשון לציון (!).

דומה כי על הכל מוסכם שחזקה על ראשי הקהל הספרדי והתימני, שאם אכן הייתה זו התנכלות הנובעת כולה מאפלייה גזענית ועדתית, שוודאי לא היו נותנים ידם להשעיית השוחטים ומכל שכן לפיטוריהם. על כרחך נראה שהעניין מורכב יותר מתזויגים סטריאוטיפיים גרידא, ועל כרחך שהם בוודאי לא נבעו מגזענות. יתכן שראשי הקהל עצמם חשו והבחינו בין "פסול גברא" — שו"בים תימנים, ובין "הכשר חפצא" — שחיטה תימנית; ומכל מקום — גם אם חילוקי דעות ואפילו חילוקי דעות כואבים, עמוקים ומתמשכים ודאי היו שם, הרי שרקע גזעני, אפילו שמץ מזה, ודאי וודאי לא היה שם.

עראקי-קלורמן "שוכחת" לצייין כי הפגיעה האישית שחשו בני העדה התימנים, לא נעלמה מעיניו של הרב קוק, והוא נתן לה התייחסות מפורשת ומבהירה. "שוכחת", שכן בשונה מן המסמכים הנ"ל, שאולי לא עמדו לנגד עיניה, הרי כאן מדובר באיגרת שהובאה לדפוס כבר לפני שנים, בקובץ "אגרות הראיה", ד, איגרת א'קס"ד (עמ' קנג). איגרת זו, מתאריך כ' בשבט תרפ"ג, כחודש אחרי הכרוז הנ"ל, מופנית "לכבוד החכמים היקרים מבני קהלת קודש התימנים ברחובות ת"ו וביתר המושבות היקרות באה"ק תוכב"א". הרב קוק משיב לאיגרת שקיבל מהם, ותאריכה י"ב בשבט. וכך כותב אליהם הרב קוק:

... נצטערתי מאד על אשר כבוד מעלתם חושבים, שאני פגעתי חס ושלוי בכבוד העדה הקדושה והחכימה התימנית, בכלל ובפרט, חלילה לי מזה, כי אהבתם וכבודם חקוקים על לוח לבי, והרבה השתדלתי שיוכלו לבא לאה"ק, עוד כמה שנים מלפני המלחמה, אבל הענין עם יסודי הכשרות ושמירת המנהגים וההוראות של כל עדה על פי קבלתה העתיקה, הלא זה אינו נוגע כלל לפגיעת כבוד, ובית הלל ובית שמאי, היו נוהגים ביניהם אחוה וריעות, ואהבו את האמת ואת השלוי, והיו מודיעים זה לזה, שלא יכשלו כל אחד בהוראה שאינה על פי הקבלה שלו, כמבואר בגמרא בפרק

10. סימני הקריאה נוספו על-ידי (נ"ג).

קמא דיבמות (יד ע"ב). ואף ע"פ שבעוה"ר רבו הפריצים, ואולי המספר שלהם בין אחינו האשכנזים הוא יותר גדול, מפני שהם רוב מנין האומה בכלל, אבל לא בשבילם אנחנו מזהירים על המנהגים וההוראות שהם מורשה לנו מרבותינו הקדמונים, אלא בשביל שלומי אמוני ישראל. וכל זמן שלא בא ההסכם מכללות חכמי ישראל, לאחד את ההוראות והמנהגים, אסור לכם ואסור לנו לזוז ממנהגי אבותינו, ומוכרחים אנחנו לחזק כ"א את המסורת שלו, עם כל הכבוד שאנחנו רוחשים להמסורת וההוראות של העדות האחרות. ועל ידי השמירה שכל אחד שומר את מנהגיו ותקנותיו, [נוכל]¹¹ לבא במשך הזמן לאיחוד שלם וגמור. אבל אם ח"ו יהיו המנהגים של אבות הקהלות הפקר, וכל אחד יתפוס איזה קולא שירצה ממנהגי עדה אחרת, ע"ז נאמר (ערובין, ו ע"ב) שהעושה כקולי בית שמאי וכקולי בית הלל, מקלקל הוא, ח"ו. ע"כ אחי היקרים אהובי לבבי ונפשי, התחזקו בתורה ויראת שמים כלבכם הטהורה, ושמרו את הקבלות הקדושות ואת מנהגי ההוראות של גדולי העולם שאתם נוהגים ובאים להתנהג כמותם, והשמרו לכם בבקשה מלפגע במנהגים והוראות של העדה האשכנזית, והניחו להם שהם יאכלו משחיטה של השוחטים שלהם ומהניקור של המגקרים שלהם, ואל תכנסו בגבולם. ויהי רצון שיתן ד' לב אחד, לכל חכמי ישראל ונוכל להוציא מן הכח אל הפועל ע"י הסכמת כולם, להשוות את המנהגים ואת ההוראות, ולהנהיג בישראל חק אחד ומנהג אחד בכל עניני התורה והמצוה, בלא שום חלוק בין עדה ועדה. אמנם כפי מה שאנחנו רואים, צריכים אנו להכנס בעובי הקורה הזה, ע"י מה שנתאגד באחדות גדולה ובאהבת אחים אמיתית, בכל הדברים שאין שום חלוף של מנהג ושל הוראה בהם, ושאינ בהם משום השגת גבול, וע"י זה יתקרבו הלבבות, ואור גאולה ימהר לבא, ונצפה לרגלי מבושר משמיע שלו, ולמורה צדק האמיתי משיח צדקנו, שיאחד את כל פזורינו בארצנו הקדושה במהרה בימינו אמן.

הלזה ייקרא אפלייה על רקע עדתי? האין כאן הבהרה עקרונית של מקומם של מנהגי ישראל – בחינת "אל תטוש תורת אמך" כמושג הלכתי? האין כאן אמירה הקוראת לבני כל עדה לשמר את מנהגיה-היא, תוך מתן כבוד ומקום למנהגי עדות אחרות, "נהרא נהרא ופשטיה"? האין מדובר בסגנון מעריך, מחשיב ומוקיר, גם אם שומר על עמדתו? האין כאן קיבוע נוהגים שונים עד לכיאת משיח צדקנו "המאחד"?

— ה —

לאמיתו של דבר, עראקי-קלורמן מתפרצת לדלת פתוחה. היא לא הייתה צריכה להרחיק לתימנים, ודאי לא לאתר כרוז עלום, שכן דבר דומה, קרוב להיות זהה, כותב הרב קוק גם "נגד" ספרדים, והדברים ידועים ומפורסמים לעין כל רואה!

11. במקור: יוכל, ותוקן על פי כתב היד.

כבר בשנת תרע"ג משיב הרב קוק למערכת "החרות" (= "אגרות הראיה", חלק ב', איגרת תקס"ה, עמ' רג-רד), דברי הבהרה לכרוז שפרסם קודם לכן. באותו כרוז הורה מפורשות לאשכנזים שלא לקנות בשר מאיטליז ספרדי. הרקע למעשה גם הוא מתפרש על ידו שם שם, איגרת תקס"ח, עמ' רה), ומן האיגרת אנו למדים שהכרוז נכתב בשל "מעשה שהודיעוני מיפו, שנפתח איטליז של שחיטה ספרדית לגסות מה שלא היה עד כה, והמון אשכנזי לוקח משם בשר, מה שלא נעשה כן מעולם ביפו ולא בכל קהילה שיש בה אשכנזים וספרדים מסודרים לעדות בתכסיסהם". "מתוך כך" מוסיף הרב קוק, "הייתי מוכרח לפנות להאשכנזים, שבאה לי הידיעה שאצלם נפרץ הדבר, ולא להספרדים שלא שמעתי עליהם שום פרצה מחודשת". בתמימותו סבר הרב "ששום ישר-לב לא ימצא מקום תרעומות על דברי, שיצאו בתום לב לב וברחשי כבוד וחיבה גמורים ושונים לשני בתי ישראל החביבים, חבת אחים אהובים במידה אחת, הממלאה כל חדרי כליות ולב, רגשי אמונים וידידות עמוקים".

תקווה זו נכזבה, שכן יצאה עליו חמת "החרות" במאמר חריף נגדו, אשר הוכתר בשם "שגגת רב". לפיכך נאלץ היה הרב קוק לשוב ולהבהיר:

שמחתי לראות את הטון החריף נגדי במאמר "שגגת רב", שהוא לי לעדה על רגש אחדות האומה ההולך ומפעם בתוך מחננו, שהוא לנו אות חיים. ואתכבד בזה להודיע לרבים, שאין במודעה שלי שום פגם חלילה לשאיפת אחדות האומה, שאנו חפצים בה בכל לב בכל מקומות פזורנו, וביותר בארצנו הקדושה. וכמו-כן אין בזה שום עלבון לאחינו הספרדים, שאנו מכבדים אותם בכל לב ונפש ומתכבדים במ, כשם שהם מכבדים אותנו ומתכבדים בנו. אמת הדבר שהגלות גרמה הרבה לחילופי ההוראות והמנהגים, שבין חלקי האומה שנתפזרו, אבל לא ע"י זלזול במסורת מורשת אבות נוכל לתקן דבר זה. שאיפה נעלה היא, שנוכל להוציא אל הפועל תקנות כלליות, שעל פיהן לא נסכול מאלה הפרודים, ואף-על-פי שאינם פוגמים את האחדות הפנימית, שהרי אנחנו מודים זה לזה, שכל אחד חייב להזהר במנהגי אבותיו ולשמר את קבלתם. וכשם שאין רושם של תרעומות בין אחינו שבגולה ובינינו על דבר יום טוב שני של גלויות שהם חייבים להזהר בו, ולא אנו, כך אין רושם של תרעומות באמת בין אחינו הספרדים ובינינו, בשביל החילוקים שבהוראות שכל אחד מהצדדים מתנהג בהם, על פי הוראות רבותיו, שכולנו יחד מתפארים בהם, ודוגלים בשם כבודם ז"ל. מכל-מקום אע"פ שמקום לתרעומות אין כאן, אבל אי-נעימות ודאי מסבב הענין, ולפעמים ג"כ איזה הכבדה והפסד ממון, שראוי לנו להשתדל לסלקם כמה דאפשר, אבל זה יתכן להיות רק בדרך של תקנה וסידור, אבל אם ע"י זלזול והקלת ראש בעניני הדת, יפרצו הגדרים הללו שגדרו אבות, אין זה בנין של אחדות, כ"א אנדרלמוסיה וערבוביה, שהחובה מוטלת על כל מי שאחריות רוחנית מוטלת עליו, להעיר בזה את לב הציבור. וזאת היתה חובתי שעשיתייה בלב מלא אמון ואהבה בלא מצרים, לכללות האומה הגוי כולו.

מעולם לא הסתיר אפוא הרב קוק את קריאתו להפרדת שחיטה. הוא מצהיר עליה בגלוי ואף מנמק אותה; הוא מודיע ברמה שאין זה כלל עניין לפגיעה עדתית; הוא שואף למניעת כל הפסד כלכלי משום גורם; ויחד עם זאת הוא אינו יכול בשום אופן להתנער מחובתו, כמי שעול ציבור על צווארו, שלא ליידע את הציבור על דבר הלכה; ולעניין זה אין כמובן כל נגיעה ייחודית לעדה זו או אחרת: אשכנזית, ספרדית וגם תימנית.

— 1 —

כאן המקום לבחון בקצרה את יחסו של הרב קוק, ברמה העקרונית, לשאלת איחודה של מערכת השחיטה או פיצולה. היינו, האם לדידו, מבחינה אידיאית, עדיף לכתחילה לנסות ליצור מערכת אחת המוסכמת על הכל — אשכנזים וספרדים ותימנים, או שראוי דווקא לשמר מנהג כל עדה כדרכה וכסגנונה. לאמיתו של דבר, שאלה זו ראויה לדין רחב ומקיף יותר, שכן היא אינה נוגעת רק לסוגיית השחיטה אלא גם לתחומים הלכתיים אחרים וסוגיית הברת התפילה בראשם. ואולם קוצר היריעה אינו מאפשר ליבון מקיף של הנושא — מקומו של המנהג בכלל, ומנהג עדתי בפרט, במשנת הראי"ה¹² — אך נסתפק כאן באמירה שביחס להברת התפילה, לא ראה הראי"ה מקום ל"נוסח אחיד" המחייב כול. אדרבה, הראי"ה ביקש לשמר בינתיים עד ביאת גואל-צדק, צביון כל עדה כתיקונו — כך אשכנזים, כך ספרדים וכך גם תימנים¹³. עם זאת, ביחס לנוהגי שחיטה, הדברים מורכבים יותר, ולא בכדי; שכן בעוד שהברת תפילה עדתית היא מצב נתון, מערכת שחיטה לעומת זאת הינה, לעיתים, דבר משתנה ומתפתח. היא נוצרת קימעא קימעא, ולכן ניתן לפעמים ליצור בהסכמה מערכת משותפת ומאוחדת העונה הלכתית על דעת-כול. דומה שבין שני נתיבים אלה, של רצוי ושל מצוי, מהלך הראי"ה.

מן המסמכים שהובאו לעיל ניתן היה להתרשם שהרב קוק מצדד נחרצות בפיצול, ושהוא מעודד את קיומן של מערכות נפרדות לכל עדה ולכל מנהג. דברים אלה נכונים אך אינם מדויקים. הם מבטאים אמת, אך אמת חלקית בלבד. מסמכים אחרים מראים את צידו השני של המטבע, והם חושפים את תפיסתו המליאה של הרב קוק הגורס כי כל עוד ניתן ליצור האחדה, איזו סטנדרטיזציה שתהא קבילה ומוסכמת, הלכתית ומעשית, על עדות שונות, אזי סבור הראי"ה, מה טוב. דוגמה כזו כמעט שנהגה ביפו ("אגרות הראיה", א, איגרת רפ"ח), ובפועל נהגה כנראה בעיר חיפה במשך תקופה מסוימת לכל הפחות, בין הקהילה הספרדית והאשכנזית¹⁴. לכן כאשר עלה שם חשש לפירוד, נזעק הרב קוק לקרוא להמשך האיחוד. באיגרת מאותה תקופה של הכרוז הנ"ל, י"ח בשבט תרפ"ג, כותב הרב קוק ("אגרות הראיה", ד, איגרת א'קס"ג, עמ' קנב), "לכבוד הסתדרות כללית של היהודים הספרדים סניף חיפה", והוא ממשיך שם ואומר להם:

12. וראה בספרי "מכותבי ראייה", עמ' יג, הערה 12; עמ' עד-עו, ושם הערה 197.

13. ראה בספרי הנ"ל, עמ' עד-עה, הערה 192.

14. עניינה של השחיטה החיפאית זוקק עוד הרחבה, ואין כאן מקומה.

הנני מצהיר בזה לכבודם שלבי חרד מאד על הפרצים שאנחנו עושים בהאחדות של עדותנו בא"י, כי הלא חובתנו קדושה היא לשאוף תמיד לאחד בין אחים שנתרחקו בחזקת היד. ולמה לא נשתדל כולנו, שבמקום שלפחות נתאחדה העדה באיזה אופי כמו בקהלכם הנכבדה חיפה, שתהיה האחדות הזאת קימת. וכי אין באפשרות למצא דרכים כאלה, שכל עדה מהעדות הנכבדות שלנו, הספרדית והאשכנזית, תהיה עומדת בכבודה ותשיג את דרישותיה, ומכל מקום מה שהיה מאוחד עד כה לא יתפרד. על כן הנני מפיל תחנתי לפני כבוד מעלתכם: ישימו את לבם לאחד את השחיטה בעדתם הקדושה, כאשר היתה עד כה. ואם ישנם ביניכם איזה דברים לפשר, הנני בל"נ מוכן לעזור מצדי לטובת השלוי' עד כמה שידי מגעת...

דברים דומים למדי כתב הרב קוק גם בשנת תרפ"א "לכבוד העדה היקרה, קהל-קדש עדת-האשכנזים ב'קייירה של מצרים". לבני קהילה זו גונבה "שמועה, בדבר החלוק בין העדות האשכנזית והספרדית בארץ-ישראל, בהסכמתו של הוד מעלתו הנציב העליון". מבחיר להם הרב קוק ("אגרות הראיה", ד, איגרת א'ק"א, עמ' קד), כי השמועה "איננה נכונה וכי דיבת שוא היא". ובהמשך דבריו שם:

אנחנו כל עבודתנו היא רק לאחד את כל העדות היהודיות השונות, ולאחה את הקרעים שנמצאים כבר בתוך שדרותנו מיוחדות, כן הדבר בעניני עבודות הצבור, וכן הוא בסדור הרבנות, שנסדרה לנו בעה"י רבנות-כללית-מאוחדת, מתוך בני כל העדות היהודיות השונות שלנו. אדיר חפצנו תמיד, רק לקרב את פזורותינו אחת אל אחת, ולא לרחק ולהבדיל בין עדה לעדה.

בכטחון-לב יכולים אנו להודיעם מאת עבודתינו לטובת אחודי-הדעות, ומקוים ליום אשר יבוא מבשר טוב משמיע שלוי' משמיע ישועה, אומר לציון מלך אלהיך, במהרה בימינו.

ושוב, בשנת תרפ"ה כותב הרב קוק אל הרב פרופ' פרץ חיות, רבה של וינה (ראה שם, איגרת א'שכ"ה, עמ' רמח):

הנני מוצא לעצמי חובה קדושה, לטובת מצב היהדות של כללות ארץ ישראל, להעיר את לב כת"ר... שיתאמץ נא לשמור מכל משמר שבמצב של השחיטה לא יוכל להתהוות כל פירוד, לא בירושלים עצמה ולא בכל מקום אחר בא"י. כי כל ההתאמצות שלי היא, מעת אשר זכני ה' לבא לא"י, היא תמיד לאחד את החוקים הנפרדים, ועינינו רואות שביסוד האחדות שבדבר הניכר לרבים כהשחיטה, כל יתר ההתאחדות שבדרכי הקהילות הן תלויות.

ומה שנוגע לכשרות, דבר מוכן הוא שבהתפוצצותה של האחדות, שבהנהלת השחיטה א"א כלל שתהיה הכשרות מתנהגת כראוי. זאת הסיעה הקטנה פה, שהיא אוחות כעת באגו"י, התאמצה לשם שיטת הפירוד שלה, לחלק את השחיטה

בירושלים, ואנחנו עמדנו בזה נגדם בכל עוז, וה. מ. הנציב העליון הכיר בחוש ישרו הבריא, איך שאין שום יסוד מוסרי ודתי לכל שאיפתם זאת, ועל כן לא יצאה הריסה זו אל הפועל.

... הגנו כולנו חייבים להתאמץ, שהאחדות, וההתאגדות בכל ענינים הציבוריים וביחוד בעניני הדת היותר מפורסמים וקהליים תהי' שוררת בחייהם ובמעמדם הציבורי, ישועה לאסירי התקוה, ולכל עם ד'.

יש להניח¹⁵ שההבדל בין "מקרה חיפה" ובין "מקרה ראשון לציון", בין התגובה לקהילת קהיר ובין התגובה לקהילת רחובות, נובעים מן העובדה שבחיפה הצליחו ליצור פורמולה מסוימת שהייתה קבילה הלכתית על הכול – מעין "סטנדרט" לחומרא המוסכם על כולם – ואיחוד קהילות שכזה ודאי יש בו ברכה. בשאיפתו האישית רוצה היה הרב לראות "סטנדרט" כזה גם במקומות אחרים; דא עקא, ברוב המקומות מודל כזה לא צלח, אולי אפילו לא נוסה. הרב שואף אליו, ומנהיגי קהילות אשכנזיים [אגו"י!] שמים מקלות בגלגליו, ומפצלים את השחיטה אפילו בתוככי אותה עדה! הוא עצמו חוזר שוב ושוב שאיחוד סטנדרטים הוא ראוי ורצוי, הבעיה היא שבמקומות מסוימים הוא לא מצוי. כרגע, לכל הפחות, הוא אינו עומד על הפרק, לא בראשון לציון, לא ברחובות, ונראה שגם לא במקומות רבים. במקומות אלה יתקיימו בכל מקרה לפחות שתי שחיטות, ואם כך המצב, אזי חובה להכריע הלכתית, אם מותר לעדה אחת לאכול משחיטת עדה שנייה. על כך, ורק על כך, נסבו הדברים.

דוק ותשכח כי למעשה דברים אלה עצמם נוסחו על-ידו, גם אם בתמציתיות, אפילו באיגרת הנ"ל [ד] לחכמי התימנים ברחובות, זו שנכתבה בעקבות ה"כרוז". הרב קוק כותב להם כי מחד "מוכרחים אנחנו לחזק כ"א את המסורת שלו, עם כל הכבוד שאנחנו רוחשים להמסורת וההוראות של העדות האחרות". ומאידך דווקא "על ידי השמירה שכל אחד שומר את מנהגיו ותקנותיו, [נוכל]¹⁶ לבא במשך הזמן לאיחוד שלם וגמור". בהתאם לכך הוא קורא להם באותה העת: "שמרו את הקבלות הקדושות ואת מנהגי ההוראות של גדולי העולם שאתם נהוגים ובאים להתנהג כמותם". אך הוא גם מייחל: "יהי רצון שיתן ד' לב אחד, לכל חכמי ישראל ונוכל להוציא מן הכח אל הפועל ע"י הסכמת כולם, להשוות את המנהגים ואת ההוראות, ולהנהיג בישראל חק אחד ומנהג אחד בכל עניני התורה והמצוה, בלא שום חלוק בין עדה ועדה". דא עקא, הוא יודע שכנראה דבר זה לא יקרה לפני בואו של "מבשר משמיע שלו", מורה צדק האמיתי, משיח צדקנו, שיאחד את כל פזורינו בארצנו הקדושה במהרה בימינו אמן". הא לך אפוא, גם בתגובה ל"כרוז", העמדת דברים מדויקת, המהלכת בין חזון למציאות.

15. ועיין בספרי "מכותבי ראה", עמ' עה, הערה 195; וכן אצל הרב מ"צ נריה, לקוטי הרא"ה, ג (כפר הוראה תשנ"ה), עמ' 248-251.

16. במקור: יוכל, ותוקן כאמור על פי כתב היד.

סוף דבר, כאמור, הרב קוק מתנהל גם בתחום זה, "בין השבילים"¹⁷, בין הרצוי למצוי, בין האחדה לפיצול. ואולם מדבר אחד הוא נשמר ונזהר, ותמרור אדום הוא לו: הבשר חייב להיות כשר לאוכליו. אם האחדה — אזי כזו שתהא קבילה על הכול, ואם פיצול — אזי שו"בים מעדה אחת יספקו בשר לקהלם, ולקהלם בלבד; ומן ההלכה לא נע ולא זע.

— ז —

דומה כי כלל הדברים טעונים השלמה מן הבחינה הערכית. חשוב לציין שמבחינה הגותית, מבחינת התאמה למקורות קדומים, ובמידת מה גם מבחינה הלכתית, הרב קוק ראה מעלה רוחנית יתירה דווקא בהלכות השחיטה והבדיקה הספרדיות, יותר מאלה האשכנזיות. באיגרת חשובה וקדומה יחסית (משנת תרס"ט) שנתפרסמה בחלק הראשון של "אגרות הראיה" (איגרת קע"ח, עמ' רל), כותב הרב לתלמידו החשוב, הרב ד"ר בנימין מנשה לוי, כדלהלן:

וע"ד מנהג הספרדים בסירכא דליבא בא"י, הם נוהגים להחמיר בזה כדברי הב"י, שהם נוהגים תמיד אחריו. רק זה נודע לי מפי שו"ב ספרדי אחד, שבא ממערב (ממאראקא, כך קוראים הספרדים פה את בני מאראקא: מערבים) שאצלם פשוט המנהג להתיר ע"י נפיחה, כפי שהובאה כבר הוראה זו בדברי גאונים קדמאי ובתראי, דהיינו שאינם קולפים את הסירכא, כמו שהונהג אצל האשכנזים בתקופה האחרונה, אלא הם נופחים את הריאה כמו שהיא, עם הסירכא שבה, וכיון שאינה מבצבצת, הרי אין בה נקב, סומכים ע"ז ומתירין אותה בלא בדיקה אחרת. ובאמת הוראה זו קרובה היא יותר לשיטת התלמוד, ממנהגו לקלוף את הסירכות... ובאמת אין לכתחילה, שאחינו אלה, הרחוקים יותר ממנו מחיים קולטוריים מחדשים, עמד במ הטפוס של סדרי החיים שהיו מונהגים בימים הראשונים, יותר ממה שהם עומדים בשלמות צביונם אצלנו. זה השו"ב בעצמו נתקבל פה אצל הספרדים, והנה היה אצלו מנהג חדש שהשו"ב צריך גם הוא לעשות הפעולה של השחיטה. אצלם במערב אין המנהג כן, אלא החכם, שהוא השו"ב לפי מובן שלנו, הוא בודק את הסכין, ומוסר אותו לטבח (הקצב), והטבח יודע רק חמשת ההלכות שבשחיטה, שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור, והוא שוחט, והשו"ב בודק את הריאה, ובזה תמה כל עבודתו. והאמת אגיד, שאצלי מוצא חן סדר כזה, וזהו יותר נוטה לרוח ישראל סבא. תלמיד-חכם, איש רוחני, ועם זה קבוע יהיה לעסוק בזביחת בעלי חיים ונטילת נשמתם, אין זה מסכים עם רגשי הלב הצלולים. אע"פ שהשחיטה, ובכלל אכילת בע"ח, היא מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם, מ"מ ראויה מלאכה זאת להעשות ע"י אנשים שלא הגיעו עדיין להמדה של התעדרנות ההרגשה, והמלומדים בעלי המוסר, הדעה והדת, הם ראויים להיות פקידים על שמירת התכונה שלא תהיה

17. השווה אורח משפט, עמ' רנד.

ההמתה של בע"ח ברברית, ושיכנס בכל הענין הזה של אכילת הבשר אור אצילי, שיוכל בעתו להבריק את העולם. דזה אצור באמת בהלכות שחיטה וטריפות, כאשר ידוע לנו, יקירי. ובעיקר הענין בסירכא דליבא אם היא מחוברת לשומן הלב, אין הדבר ברור לאסור, ואין לתמוה כלל על המתירין, שאפילו ע"פ האחרונים שלנו יש מקום לעשות אותה עכ"פ לספק טריפה... ואי אפשר לי כעת להאריך בענין זה, שרבו שריגיו.

בהחלט חשוב לשים לב לשלושה משפטים המבטאים הערכה עמוקה, לנוהג הספרדי, העולה בפנימיותו על זה האשכנזי: "באמת הוראה זו — הספרדית — קרובה היא יותר לשיטת התלמוד, ממנהגו — האשכנזים"; "באמת אין לכחד, שאחינו אלה — הספרדים — הרחוקים יותר ממנו מחיים קולטוריים מחודשים, עמד במ הטפוס של סדרי החיים שהיו מונהגים בימים הראשונים, יותר ממה שהם עומדים בשלמות צביונם אצלנו — האשכנזים"; "האמת אגיד, שאצלי מוצא חן סדר כזה — הספרדי — וזהו יותר נוטה לרוח ישראל סבא". נוסף עליהם המשפט ההלכתי: "בעיקר הענין בסירכא דליבא אם היא מחוברת לשומן הלב, אין הדבר ברור לאסור", הנותן הצדקה לדרכם [ועל "שלא כסדרה", ראה עוד להלן].

זאת ועוד; אם כך ביחס לספרדים בכלל, הרי כך גם באופן ממוקד יותר ביחס לתימנים. באיגרת שאף היא משנת תרס"ט המופנית לאביו ("אגרות הראיה", איגרת ר"ב, עמ' רסד), שב הרב קוק ומציין מעלה דומה שהוא רואה אצלם. התימנים, הוא כותב, לא רק שמבחינה מעשית, הם "מסתפקים במועט מאוד... אנשים בריאים, אוהבים את העבודה... עובדים באהבה את עבודתם בשודה ובכרם, ומהם שומרים ונוטעי כרמים"; ולא רק שמבחינה רוחנית, התימנים "רובם ככולם בני תורה, כמעט שלא נמצא ביניהם ע"ה [= עם הארץ] כלל, וכולם חרדים ויראי ד' מאוד... מתפללים בכל יום ג"פ [ג' פעמים] בציבור, בכוונה, בחדר מיוחד שבביהכ"נ הגדול פה שייחדו להם... שקדנים בתורה ביראת שמים תמימה, ואין פרץ ומריבות בשכונתם... וחיים בשלוח השקט"; אלא שהם גם "מתנהגים בכל נימוסי ארצם" ו"נימוסי הנהגה" אלה המקובלים אצלם, הרי הם — לדבריו — "קרובים הרבה למנהגי ישראל היותר ראשונים בכל דבר"!

דומה אפוא כי כלל דבריו של הרב קוק בתוכנם וברוחם מצביעים על ראייה בהנהגות ספרד ותימן קרבה יתירה למנהגי ישראל הקדומים והמקוריים, קרבה הגדולה ממנהגם של האשכנזים. דברים אלה מלמדים היטב על הבלע החמור שבטענת הגזענות שהוטחה ברב קוק.

— ח —

בשולי הדברים, לא ניתן שלא להתייחס לשאלה בסיסית וראשונית, אשר נראה כי עראקי-קלורמן כלל וכלל אינה מודעת לה: מה דינם של אשכנזים בבשר שנשחט ונוקר על פי נוהגי תימן? הלא דומה שאם יוברר שהלכה פסוקה ופשוטה היא, כביעתא בכותחא המוכרת וידועה לכול — לכל רב ומורה הוראה, תהא עדתו אשר תהא — השוללת בני עדה אחת מקניית בשר שחיטת עדה אחרת; אזי מן הסתם גם עראקי-קלורמן תסכים שסמי מהכא כל גזענות, תחרותיות,

לשון הרע, רכילות ושאר מרעין בישין. לפיכך דומה שזו הייתה השאלה הראשונה שעראקי-קלורמן הייתה צריכה לבחון, ומשלא עשתה זאת, אכן נפלה בפח יקוש. ובכן, אליבא דהלכתא, מדוע ולמה לאסור על אשכנזים לקנות בשר באיטליזי התימנים? — לבירור העניין ניזקק בקצרה לשני מסמכים שיצאו מתחת ידיהם של השניים המהווים עילה לרשימתנו, הרב קוק והרב קאפח, אשר מתעדים בבחירות את הנוגע לענייננו. מסע שליחותו של שמואל יבנאלי לתימן מטעם "ההסתדרות הציונית" בשנים תרע"א-תרע"ב, חושף פרשייה מרתקת, אשר הוא עצמו נתן לה ביטוי מלא ומקיף בספרו.¹⁸ יבנאלי מוסר¹⁹ כי "מטעמי זהירות, מפני הממשלה התורכית... נקבע שיש לשוות לנסיעה הזאת גוון דתי, וכי עלי לנסוע, למראית עין, בשליחות מאת הרב אברהם יצחק קוק ביפו, להוליך לרבני הקהילות בתימן שורת שאלות בענייני נישואים, גירושין, חיי משפחה, תפילה, בתי כנסיות, ולקבל מהם תשובות בכתב". ואכן הרב קוק "שיתף פעולה" ומסר בידיו של יבנאלי "פנקס שאלות". ואמנם רבני הקהילות השונות בתימן השיבו עליהן בפרוטרוט, מי פחות מי יותר, כפי שמתאר יבנאלי בחזן רב בספרו,²⁰ וכלל המסמכים מתועדים שם אחד לאחד, יעוין שם.²¹

ברור מכל מקום שהרב קוק ניסח שאלות אותנטיות, כמו שגם הרבנים השיבו תשובות אותנטיות. לפיכך, למרות חיצוניותה הפיקטיבית של הסיטואציה, ניתן ללמוד הרבה מן המסמכים עצמם, לגופם.

בתוך איגרתו המסועפת, שואל אותם הרב קוק בין השאר, את השאלות הבאות:

כבוד רועי עדת ד' ומנהיגי עם קדוש בארץ תימן, יהי' נא מטובכם להודיעני קושט אמרי אמת על דבר מנהגי ארצכם באלו הפרטים אשר אציעם קדם מעכ"ת, ויאושרו נא דברי קדשכם בספר זה...

טו. אם אתם מתירים סירכא בריאה שלא כסדרה על ידי נענוע או מיעוץ ובדיקה.

טז. אם אתם מתירים פסולי השחיטה כשהם במיעוט בתרא...

כג. אם אתם נוהגים למנות חכמים מיוחדים על הציבור לדין ולהוראה, לשחיטה ובדיקה ותפילה, או שכל מי שהוא ראוי לכך עוסק בזה בלא קפידא...

הואילו נא בטובכם לרשום על הספר פרטי אלה המנהגים כמו שהם קבועים אצלכם...

ואכן רבני הקהילות השונות ובתי הדין השונים משיבים, זה בכה והללו בכה, ובין השאר לענייננו, רבים מהם מבהירים כי —

18. "מסע לתימן", תל-אביב תשי"ב.

19. שם, עמ' 73.

20. שם, עמ' 74 ואילך.

21. שם, עמ' 185 ואילך.

תשובה לשאלה טו: ... פסק מרן דסירכא המתנתקת על ידי מיעוץ ומשמוש כשרה, ודוקא בבודק כשר וירא את ה' מרבים.

תשובה לשאלה טז: ... פסק מרן דפיסולי מיעוט בתרא בשחיטה נבלה, וכך אנו נוהגים. תשובה לשאלה כג: ... פסק מרן דנוהגים למנות על השחיטה והוראה ובדיקה וגיטין וקידושין, וכך אנו נוהגין למנות על פי בית דין...

תשובה להרב המופלא חכם כולל ה"ר אברהם יצחק כ"ץ [= הרב א"י הכהן קוק]... בית הדין של העיר צנעא, אשר כיהן בו בין השאר הרב יחיא אלקאפח [סבו של הרב יוסף קאפח], לא הסתפק בתשובת כלל בתי הדין, ושלח תשובה מפורטת משלו. תשובה זו פותחת בתיאור השתלשלות ההלכה המקובלת אצלם, ולאחר מכן הם משיבים בפרוטרוט על כל השאלות. לענייננו הם כותבים כי –

טו. נענוע ומיעוץ בסירכא שלא כסדרן אין עושין אצלנו כלל, אבל מפרקין הסרכא בסכין חד ובדוקים תחתיה ברוק או בפורשים.

טז. אחר שנשחט רוב א' בעוף ורוב ב' בבהמה אין חוששין לפסולי שחיטה במיעוט בתרא דלא כרש"י...

כג. הבקי דיני שו"ב הוא מתמנה עפ"י בחירת אנשי מקומו ובהסכמת ב"ד לשחוט רבים, אבל לעצמו שוחט כל מי שקיבל הרשאה לפני מומחה...

"מארי" נוסף מצטרף דווקא לראשונים ומכריע כי "קלקול בשחיטה במיעוט בתרא, המנהג אצלנו לאסור כל ספק בשחיטה דאורייתא, לא נתנו שיעורין אלא למצניעין".

קיצורו של דבר, נוהגי השחיטה והבדיקה הנהוגים אצל בני תימן הטרידו את הרב קוק; יש מהם שהתירו "מיעוץ ומשמוש בסירכא" ויש שאסרו; יש מהם שאסרו ויש מהם שהתירו "פסולי שחיטה במיעוט בתרא"; יש שהתירו לכל מי שקיבל הרשאה לשחוט לעצמו, גם בלי מינוי.

בספרו "הליכות תימן"²², בתארו את "חיי היהודים בצנעא ובנותיה", מתעד הרב יוסף קאפח, בין השאר, את נוהגי השחיטה והניקור. ממנו אנו למדים כי בעיר צנעא, כלל לא ראו בשחיטה עניין רבני, ולכן הצעירים בעיר צנעא השתדלו ללמוד דיני שחיטה בין שאר לימודיהם, רק כדי שלא יודקקו לאחרים בעת הצורך. אף היו נשים שוחטות ובקיאות, "ואינם חוששים למנהג אשכנז". זאת ועוד:

לימוד דיני שחיטה לא היה כרוך בשום קשיים... תלמידים המסיימים לימודיהם... פונים לאחד הרבנים הגדולים, נבחרים לפניו... היו שואלים ישר לענין, והמשיב משיב כהלכה, ולא בדרך 'היכי תימצי'...

... הבודק, מפרק את הסירכות בסכין חדה וחלקה, שכך נהגו מקדם קדמתה (גם בארצות המערב מפרקים את הסירכות בסכין), שם רוק על מקום הפירוק ונופחים. אם לא ביצבצה הריהי כשרה.

22. הליכות תימן, ירושלים 1987, ושם עמ' 97-88.

בעניני טריפות לא נהגו לפסוק לחומרא אלא לקולא, ונכון יותר לומר גם לא לקולא אלא כעיקר הדין...
הקצב עצמו מנקר את הבשר שבאיטליזו... היו מוציאים כל החוטים והקנונקנות האסורים משום חלב ומחטטים אחריהם, אבל חוטים וקנונקנות האסורים משום דם לא נהגו להסירם...

נוהגים היתר בחלב שבין הכפלים... המסוס ובית הכוסות... אין מנקים את החלב שביניהם במקום חיבורם והוא מותר... ונוהגים היתר בחלב שעל היתר... גם הדרא דכנתא אין מנקים ממנה שום דבר, כן נוהגים לאכול את הסניא דיבי... חלב שעל כיס המרה במקום חיבורה לכבד — נוהגים בו היתר... מתניים — ואצל שתי חתיכות אלו יש עוד שתי חתיכות... ומותרות...

ועל כך יש לומר בתמצית כי מה שהתפרט לעיל, מצוי במחלוקות סבוכות ומסועפות [ולא בכדי שילב הרב יחיא קאפח בהערותיו שם, מענה ו"הגנה" על מנהגי תימן מפני משיגיהם, ועדיין כמובן, "נהרא נהרא ופשטיה"]. לכן ברור ומובן מאליו שלא יכול היה הרב קוק להחזיר לאשכנזים לאכול מבשר שחיטה ובריקה שכזה, בדיוק באותה מידה שלא יכול היה למנוע את בני תימן מלהמשיך את נוהגיהם המותרים להם.

— ט —

על גישתו הכוללת של הראי"ה קוק ביחס לחשיבות שימור נוהגים בכלל, ומנהג אשכנזים בהלכות שחיטה וטריפות בפרט, נוכל לעמוד מבעד ל"התקפתו" העזה עוד בשנת תרנ"ד בהיותו בחו"ל, כרבה של העיירה זיימל, על תלמיד חכם שהעז לטעון לשינויים בענייני סירכות וניקור, לקולא ולחומרא. הראי"ה ביקר שיטתית את מכלול טענותיו, ולא פחות מכך ביטא את כפיפות האשכנזים למסורותיהם, שכן זה גופו — עיקרי הלכה. וכך כתב ב"דעת כהן", סימן מ"ה:

להניח דעת חכמים יראי ד' וחושבי שמו, החרדים על כבודם של רבותינו אבות העולם ועמודי ההוראה, אשר היטב חרה להם ע"ד קונטרס א' שיצא לאור בשם מי ששון, שהרים יד נגד רבותינו גדולי הפוסקים, אשר מימיהם אנו שותים, ומפיהם אנו חיים, ובקש בדברים של מה בכך לאסור מה שהתירו ולהתיר מה שאסרו ולפרוץ גדר מנהג אבותינו. ועתה יראה כל מעיין את בטול דבריו של הקונטרס הזה, שמקוצר רוח להבין דברי רבותינו ז"ל חשב על דבריהם מחשבת דופי, ויוסרו כל צעירי דעת, לשום למנהגם של ישראל כבוד, ולדברי רבותינו להטות אזן שומעת, חומה הם לנו ודבריהם באר מים חיים נובעת... ובמה שבקש הקונטרס הנ"ל להחמיר, במה שכבר פשט ההיתר ע"פ רבינו הרמ"א, הראיתי לדעת בטול דבריו בפרק קראתיו חומר מים. ואח"כ באתי לבאר בקצרה בטול דבריו, במה שרצה להתיר את האסור לנו מימי אבותינו ורבותינו הראשונים ז"ל, בפרק קראתיו קולות מים... ולא לפרוץ גדרות

עולם להתיר את האסור לנו ע"פ גדולי חכמי אשכנז, שאנו מבני בניהם, כדברי הרמ"א ז"ל...

והנה בא בעל הקונטרס מי ששון כמבשר חדשות, ולא ידע, או עשה את עצמו כלא ידע, דברי הגאונים, שהיו בדור שלפני פנינו, ובא לחלוק על דברי הרמ"א, ולהוציא עליו לעז שהכשיל רבים ח"ו ע"פ מנהג שאין לו יסוד, ולקהות שיני אבותינו ורבותינו אנשי השם קדושי עליון נוחי נפש ז"ל, שאכלו, חלילה, חלב גמור שחייבין עליו כרת. וכל זה בדברים טפלים שאינם כדאי לחלוק בהם אפילו על אדם הדומה לו, וכאשר יתבאר בעה"י בזה אחת לאחת...

והראתי לדעת בעה"י, שדברי חכמים קיימים, ודברי רמ"א ז"ל ורבותינו הפוסקים, שכל בית ישראל הולכים ע"פ הוראותיהם, הם דברי אלהים חיים, ומוצאיהם מצאו חיים, ואין להחמיר כלל במה שהקילו רבותינו, והמתמיר בזה אינו אלא כמהרהר אחרי רבותינו הקדושים ונמצא חומרו קולו, וע"ז נאמר אל תהי צדיק הרבה. וכל חיך הטועם יכיר ויבין הדברים לאשורם שהם דברי אמת וצדק. וכמה גדולים דברי רבי אליעזר הגדול, שאמר לרבי יהודה בן בתירה כששאל ממנו אלמד בו (נגעים פ"ט מ"י ופי"א מ"ז): אם לקיים דברי חכמים — הן...

כמאמר השני שבקונטרס הנ"ל עגמה נפשי יותר לראות והנה הוא מתנשא לעקור הררי עד ברוח פיו, ולהתיר את האסור לנו ע"פ רבותינו הראשונים ז"ל, אשר מימיהם אנו שותים, וכל זה בדברים טפלים כמעשהו במאמר הראשון. ולא אאריך בזה בטענות, כי לפלפל ביסוד הענינים אין כאן מקום, ולבטל דבריו שהמה בטלים מעצמם א"צ אריכות... והנה אנן קיי"ל לאסור כל הסרכות, והוא מנהג קדמון מאד בין בני אשכנז, כמש"כ התוס' (חולין מ"ח ד"ה רב נחמיה), וכבר קבלו עליהם אבותינו, ואסור לנו לזוז ממנהגם. וכל גדולי אשכנז אשר מעולם, הגאונים הראשונים והאחרונים ז"ל, אף שלא נעלם מהם מה שכתבו רבים וגדולים להתיר, עכ"ז קיימו וקבלו לאסור, וכמו שיתבאר בעה"י בקצרה טעמם ונמוקם עמם... שיבא איש שאינו ראוי לאותו אצטלא כלל, ויחלוק על כל רבותינו חכמי אשכנז ז"ל, ועל הרמ"א שסתם כמותם, ונהגו אבותינו כמותו מדורות ראשונים, וירחיב עוד עז בנפשו לומר שהמנהג הוא מנהג טעות, הוא דבר מבהיל מאד... ובאמת אף אם הי' הטעם נעלם ממנו, חלילה לנו לנהוג קלות ראש במנהגי אבותינו, והם ז"ל שהחמירו ידעו מפני מה החמירו, ולא גרע מכל מנהגי איסור, שמתירים ע"פ הדין לגמרי, ולכה"פ קיימי בלא יחל כדין דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאי אתה רשאי להתירם... ואפילו אם הי' מהרי"ט ז"ל חולק מפורש על דין תרתי לריעותא, וכי בשביל כך נעזוב את כל רבותינו הראשונים והאחרונים גדולי אשכנז ז"ל, ומנהג אבותינו, למיזל בתר יחיד דלא נהגו כותי". אין זה כ"א פריצת גדר לאבד הונה של תורה. והנה דברי רבותינו א"צ חיזוק... ומובטחני כי אחרי ראותו הדברים האלה יחזור בו, כמדתם של ת"ח, ויאמר לרבותינו הראשונים והרמ"א ורבותינו האחרונים ז"ל נעניתי לכם

עצמות קדושות, שהכברתי מילין על דברי קדשכם, מחסרון הבנתי אותם, והי' ראשיתו מצער ואחריתו ישגה — מאד. והשי"ת יצילנו מכל מכשול וטעות, ויזכנו לראות נכוחה באורה של תורה, וימהר לנו רגלי מבושר משמיע שלום, שלו' רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול. ויתקיים בנו מקרא שכתוב וכל בניך למודי ד' ורב שלו' בניך.

דברים אלה — הגנה עזה ותקיפה זו מקולמוסו של הראי"ה — מדברים בעד עצמם. הם מלמדים ברורות עד כמה כבר בתקופה קדומה, עוד טרם עלייתו ארצה, ראה לעצמו הראי"ה חובה להירתם להגנת נוהגי ישראל ולשימורם, ולענייננו כך הדבר, בייחוד, ביחס לנוהגי האשכנזים בענייני שחיטה וטרופות. דרך זו שנקט אותה הרב קוק בחו"ל בין קהילות שכולן אשכנזיות, שבה ומראה עד כמה בטענת ההתנכלות אין שמץ של דבר-אמת, והיא משוללת לחלוטין ידיים ורגליים.

— י —

לכשתימצי לומר, ראייה נוספת, בולטת לא פחות, לרפיסותה של כל טענת התנכלות, גזענות, עדתיות וכיו"ב, ניתן להביא מגישת פוסקים אחרים בני דורנו במצבים דומים. שכן לאמיתו של דבר, לשאלה "פעוטה" אחת לא נתנה עראקי-קלורמן דעתה, לשאלה שהיא הלכתית ביסודה: האם הייתה הצדקה הלכתית למעשהו של הרב קוק. כבר אמרנו על כך לעיל את שאמרנו, מן הבחינה ההלכתית עצמה, לגופה, ועתה נוסיף לכך דבר-מה בדרך השוואתית.

לעניין זה, מי לנו יותר מאביר הרועים הספרדי, המחזיר עטרה ליושנה, הגר"ע יוסף שליט"א, הפוסק הספרדי המסתייע בלא פחות מאשר איגרתו של הראי"ה (!) כדי להדגיש לא רק את הלגיטימציה אלא אף את ההכרח לפיצולי איטליזים. ואלה דבריו בשו"ת "ביע אומר", ח"ו (אבן העזר, סימן יד, אות ו):

מעשים בכל יום בכמה הוראות בדיני שחיטה וטרפות ושאר ענייני איסור והיתר וכו' כל קהילה נוהגת כמנהג רבותיהם, הספרדים כדעת מרן המחבר השו"ע והאשכנזים יוצאים ביד רמ"א... וכ"כ הגרא"י קוק באגרות ראייה (סי' תרי"א)²³ להזהיר שלא לקנות בשר כשר מאיטליזי הספרדים מפני חילוקי ההוראות והמנהגים שבין חכמי ספרד לרבני אשכנז, ושאין זה דבר חדש, שכשם שבכל מקום בחו"ל שהספרדים והאשכנזים דרים יחדיו מחלוקים האיטליזים שלהם מפני זה, והוא הדין כאן באה"ק, וכן היה נהוג פעם"ק ירושלים ת"ו, אלא שכעת באו יחידים ובקשו לפרוץ גדרות עולם הללו, לכן הוכרחתי לעמוד כנגדם. ואין בזה ח"ו נגד אחדות האומה ונגד דרכי שלום, כי הכל יודעים שכל אחד חייב להיזהר ולנהוג כמנהג אבותיו משום אל תטוש תורת אמך.

23. כוונתו למהדורה הראשונה, "אגרות ראייה" תרפ"ג; ב"אגרות הראייה" הכוונה לח"ב, סימנים תקס"ה ותקס"ח, שהוא עצמו היפנה אליהם בתשובה שבחלק ה' להלן.

[וראה לו שם בהמשך, וכן שם, אורח חיים, סימן מג, אות ג, המצטט בחום את דברי הגרצ"פ פרנק זצ"ל שאמר: "אף אם רבני הספרדים יוותרו על מנהגי השחיטה הספרדית, אקום אני ואארגן שחיטה ספרדית, שכל עדה צריכה להמשיך במסורתה מנהגיה המקובלים מדורי דורות וכל שבט ושבט עליו לתפוס כמנהג אבותיו"]²⁴.

אם כן, הגר"ע יוסף מביין היטב את מדיניות הראי"ה, נותן לה את מלוא ההצדקה ואף מאמץ אותה. הוא רואה בגישתו של הרב קוק, כמו גם בגישת הרב פרנק "בית-אב" למדיניות מפצלת, תוך הנחיית כל עדה לאכול משחיטתה-היא. הוא גם מאזכר ומצטט בהקשר זה כמה וכמה כרוזים רבניים מתקופות שונות, האוסרים על ספרדים לאכול מהשחיטה האשכנזית.²⁵ קיצורו של דבר — הכרעה כזו היוצאת מקולמוסו של פוסק מקביל, בהקשר דומה מחד ומזוית הפוכה מאידך, מלמדת שלמדיניות מפצלת אין ולא כלום עם אפלייה. ושוב הוכחה אפוא צדקת דברי חכמים על "נגיעה" המקלקלת את השורה, ומטה כל אדם, גם אקדמאים, ממסילתם. "אפילו משה ואהרן — שאינם חשודים בהטייה — אינם כשרים להעיד [ולדון] זה לזה" קבעו חכמים,²⁶ ומכל שכן מי שאינו לא משה, לא אהרן, גם לא מרים.

— י א —

לבסוף, אודה על האמת: תחושתי היא כי מאמרה של עראקי-קלורמן, טוב היה לו שלא נברא משנברא. ככל אדם, גם עראקי-קלורמן, טוב הייתה עושה אילו הייתה אוחזת פלך של שתיקה בתחומים ש"פנייתה" האישית בהם עלולה להטות עליה את "מחקרה", ובכך הייתה פוטרת אותנו מן הכורח בתגובה. גם העובדה המצערת שלאורך מאמרה, לא פעם גם לא פעמיים, היא רושמת "קוק" ולא "הרב קוק"; עובדה זו שאינה מכובדת כשלעצמה, חושפת טפח של חוסר דרך-ארץ. ואולם, עתה משנברא מאמר זה, לא רשות הוטלה עלינו אלא חובה, לצאת למלחמתה של תורה, למלחמתם של גדולי תורה, לבל נהא חלילה בכלל הנהו אפיקורסים (סנהדרין, צט ע"ב) המבזים תלמידי חכמים (וראה ש"ך, יורה דעה, סימן קנח, סעיף ו) ואשר נפסק להלכה שאין להם חלק לעולם הבא (שו"ע, יורה דעה, סימן רמג, סעיף ו), ולבל נהא מהנהו דשמעו זילותא דרבנן ושחקי (בבא מציעא, פד ע"ב) והביאו לחורבן ערי קדשנו (שבת, קיט ע"ב). חובה על כולנו לזכור ולשנן כי "ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה — את החכמה — מתוך כך יתעוררו אחרים עליה" (חינוך, מצוה רכב), שכן זו דרכו של הבורא אשר "חס המקום על כבודו של צדיק יותר מכבודו (!)" (פסיקתא דר' כהנא, שקלים). "תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאווה ובוז" (תהלים לא, ט).

24. וראה לו אריכות דברים בנידון, "יביע אומר", ח"ה, יורה דעה, סימן ג, ובשו"ת "יחוד דעת", ח"ג, סימן נו.

25. אך עיין בהערותו על הראי"ה, בתשובה בח"ה הנ"ל, אות א, שכן לידו, על האשכנזים להחמיר כספרדים; אלא שנקודה זו אינה עניין לענייננו, שכן התימנים מקילים בכ"ז; ויצוין כי כאמור הוא עצמו, בתשובה המאוחרת יותר, זו שבח"ו, לא שב לזה.

26. בבא בתרא, קנט ע"א; שו"ע, חושן משפט, סימן לג, סעיף י.

נפחים

נפח א:

A. L. KOUK
Grand Rabbin
de JAFFA et Colonies
(Palestine)

24 K

אברהם יוסף קומין כולל ירוק ריבין באתר דן והקורבנות

מבדלים יצחק הכהן קוק
רב ואב"ד

בשרק יצחק והמשפחות הנכבד

בית שערק יצחק חזק
יום ה' י"ג שבט תר"ל

17 2836

אלה הודג מעשה דמחזיקות מן
אל

Jaffa, Addr. Grand Rabbin KOUK Jaffa

המנוח הנכבד יצחק הכהן קוק
בביתו בירושלים אשר בירושלים
הוא אדם צדיק ונאמן ונשוי
למרים בתו של הרב יצחק
הגב"ל רב בית המדרש הגדול
בירושלים.

השם זה יצחק קוק
בן שערק

המסמכים שלהלן מתפרסמים ברשות מנהלי 'בית הרב' אשר בירושלים, להם אני חייב תודה ובראשם הגב' ש' רייך
הר"י וידר, כמו גם לר' א' זק"ש.

1903 ב.

Y. KOUK
de l'Amal Rabbin
A et Colonies
(Valentine)

אברהם יצחק קוק
רב אמאל
בתיק י"ט חמ"ט ע"ה תתק"ל
[Handwritten signature]

אשר לא ידעתי שאתה כותב לי
היום

Telegr. Adress: Grand Rabbin KOUK Jaffa

הנהיגו עניני השחיטה בירושלים ובערים אחרות
לפני זמננו וזאתו אורח חיים ודעה קדומה
היא לאו דווקא דבר המוסר. וכי יבא זמן
לפנינו ואלו שישונו דעה בזה יבא עליהם
אשמה גדולה. ואלו שישונו דעה בזה יבא עליהם
אשמה גדולה. ואלו שישונו דעה בזה יבא עליהם
אשמה גדולה.

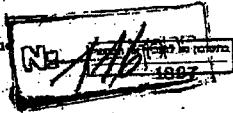
בית דין
המקומי

נספח ג

213 V

A. I. KOOK
Chief Rabbi of the Holy Land
Jerusalem

אברהם יצחק הכהן קוק
הרב הראשי לארץ ישראל
העיר הקדושה ירושלים

לכבוד יריד הרבנים הגאונים אחרונים
ומותר כפי עניינא שלימ"א
אשר הרבנים לה"א יפיו והסתנו מ"ן
שלו וכרכת באה"ר

מאתי לי חובה לבקש מהרה"ה לחנן על מצב הרב הרל"ם בראש"ל אשר קמו
אל השו"ב כבודו ונדון שתיא בוי"ב לדחלטה כ"כ ש"י שחשוב הוא חת
פקודת הרב, ובכלל זה הוא בשום שצריך להביא כל שאלה שזדמנה לידו
לפני הרב רמח"א, וכעת נודע שנסע לרחובות בתודמנות של שאלה הריאה
אצל הרב שניגמן א"ס, שהתנצל לפני כמכתב שלא ידע שחשלה היא מרעש"ל
באשר הזבאה אצלו ע"י הח"ב הקומי"ם, / שגם השו"ב חזר ראוי לנזיפה
כעד השתמטותו באפעל זה של דריפה רב בעדקו וחלעלכו / אושכ בני השו"ב
ככבוד ראוי לגערה מצד כהר"ה על הנמנעו זו גאזרהה חסרה באיום הראוי
שדבר כזה לא ישונה

אם חדבר שהשקר / שגם הוא מן הקוסדים נגד הרב שם באופן ידוע /
אשר לי שיש המנצלות להשו"ב, שלא כבוד שאלה של הוראה הכיא את הריאה
לרחובות כ"א כבוד בקשת סינע מהשו"ב רמ"ם בנוגע לקליפתה של סירכא,
שמוכב את השו"ב דרחובות ליותר מוסתה ממנו כזה, ואם תרבר הוא כלא,
באם יש מקום קצה לדוננו לכף זכות, ובכל זאת ראוי להזהירו שגם
התודמנות בואם יעשה זה ע"כ הרב אריא דאגרי

והנני נשען על גדלות הכתם וצדקת נפיש הסחורה והערניה שיואילו
לחנן על כבוד הרב כחובהנו לנוש ליקרא דאורייתא ולתמוקת כבוד הרבנות
בע"ה וזנני כזה חזמם בכרכה נאמנה כנה"ר ונפש יד"ע דוש"ה באה"ר

Handwritten signature

למע"ה לחודי עניי במדעות אמצב כריאותו של יריד הגאון דש"ה אחרונים
שלימ"א הסי"ה יאלה אהרה דכרו וירפאתו לאוי"ם רפוש ככ"ס בעתירה
706 חק 8

